

Ο Eugène Troump, ο Αναστάσιος Θεοφίλας και τα Νέα Κτήρια του Αρσακείου (1896-1901)

Νικόλαος Ε. Θανόπουλος

Πολιτικός μηχανικός
Διδάκτωρ Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

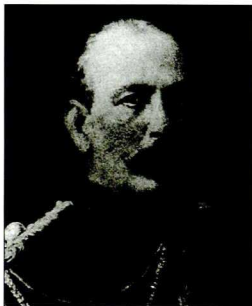
Ένα από τα ιστορικά κεντρικά κτηριακά συγκροτήματα της πρωτεύουσας αποτελεί το Αρσακείο, το οποίο καταλαμβάνει το οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Πανεπιστημίου, Πεσμαζόγλου, Σταδίου και Αρσάκη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ό,τι αφορά το ιστορικό του παρουσιάζει η διερεύνηση της –καθοριστικής για τη μετέπειτα οικοδομική εξέλιξη του– περιόδου 1896-1901, κατά την οποία κατεδαφίστηκε σειρά κτηρίων και θεμελιώθηκαν τα λεγόμενα «Νέα Κτήρια».

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας του γράφοντος στα Πρακτικά των συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας, ύστερα από έγκριση της τελευταίας, στο πλαίσιο της εκπόνησης διδακτορικής διατριβής στο ΕΜΠ με θέμα «Τα αθηναϊκά μνημειακά κτήρια του 19ου αι. και των αρχών του 20ού αι. με διερεύνηση της κατασκευαστικής και στατικής μεθοδολογίας (1834-1916)», προέκυψε σειρά στοιχείων για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, που φέρνουν στο φως τον τρόπο συμμετοχής του Eugène Troump, του Αναστάσιου Θεοφίλα και άλλων αρχιτεκτόνων στην υπόθεση των Νέων Κτηρίων, τον προβληματισμό των αρμοδίων σχετικά με την τύχη του Τσιτσέσιου Μεγάρου και γενικά τις σημαντικές εξελίξεις σε σχέση με την οικοδομική εξέλιξη του Αρσακείου κατά την αποφασιστική εκείνη πενταετία μέχρι τη θεμελίωση των Νέων Κτηρίων. Τα στοιχεία αυτά αναπτύσσονται λεπτομερώς στο παρόν άρθρο, ενώ γίνεται μια συνοπτική αναφορά στην παραπάνω διατριβή, στην οποία το κτηριακό συγκρότημα του Αρσακείου αποτελεί ένα από τα πενήντα αναλυτικά εξεταζόμενα αθηναϊκά μνημειακά –αστικά και εκκλησιαστικά– κτήρια της περιόδου 1834-1916, από πλευράς τόσο κατασκευαστικής ιστορίας, όσο και δομοστατικής και κατασκευαστικής συγκρότησης.

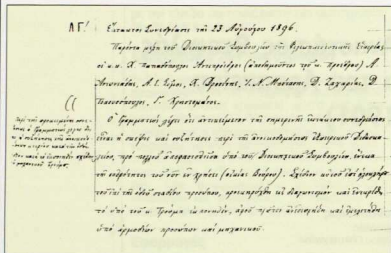
Συνοπτικό ιστορικό του κτηριακού συγκροτήματος (1846-1896)

Το αρχικό κτήριο του Αρσακείου, στη γωνία των οδών Πανεπιστημίου και Πεσμαζόγλου, ανεγέρθηκε από τη Φιλεκαπαιδευτική Εταιρεία στο διάστημα 1846-52, σε σχέδια του Λύσανδρου Κουταντζόγλου. Σε σχέδια του τελευταίου κτίστηκαν επίσης επί της οδού Σταδίου το Τσιτσέσιο κατά

τη δεκαετία του 1860 και το Νηπιαγωγείο στο διάστημα 1871-72, ενώ στο διάστημα 1878-80 επεκτάθηκε το αρχικό κτήριο επί της οδού Πεσμαζόγλου. Στο μεταξύ, με τις αγορές των οικών Σ. Βούρου, στη γωνία των οδών Σταδίου και Πεσμαζόγλου το 1851, και Ν. Βάμβα, στη γωνία των οδών Πανεπιστημίου και Αρσάκη το 1868, ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Πανεπιστημίου, Πεσμαζόγλου, Σταδίου και Αρσάκη, περιήλθε στην ιδιοκτησία της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας (Φ.Ε.). Το 1900 κατεδαφίστηκαν τα επί της οδού Σταδίου κτήρια και το 1901 θεμελιώθηκαν τα λεγόμενα «Νέα Κτήρια».

1. Ο Αναστάσιος Θεοφίλας.

2. Απόσπασμα από τα Πρακτικά της 23ης Αυγούστου 1896, στο οποίο αναφέρεται η εκπόνηση σχεδίου από τον E. Troump.

Της θεμελίωσης των Νέων Κτηρίων προηγήθηκε μια σειρά σημαντικών εξελίξεων σχετικών με αυτά, στις οποίες συμμετείχαν ενεργά ο Eugène Troump, ο Αναστάσιος Θεοφίλας, ο Νικόλαος Μπαλάνος, ο Νικόλαος Δημάδος, ο Κωνσταντίνος Μαρούδης, ο Λάμπρος Λαμπριδής και ο Wilhelm Dörpfeld.

Το σχέδιο του E. Troump

Ο Eugène Troump ήταν αρχιτέκτων της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, διετέλεσε δε μέλος της Association provinciale des architectes français. Κατά το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα, έργα του στην Αθήνα υπήρξαν μεταξύ άλλων: η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, το Στρατοδικείο, το Μέγαρο Α. Λουριώτη / Μ. Νεγρεπόντη, το Μέγαρο Μ. Μελά και η μελέτη της εναιοποίησης της Εθνικής Τράπεζας, ενώ συμμετείχε ως επιβλέπων στην ανέγερση των Μεγάρων Σ. Σκουλούδη και Ι. Βούρου. Στο διάστημα 1893-95 προέβη σε αναστήλωση του Καθολικού της Μονής του Δαφνίου.

Σε ό,τι αφορά το κτηριακό συγκρότημα του Αρσακείου, το όνομα του Troump συναντούμε στα Πρακτικά της συνεδρίασης του Διοικητικού Συμβουλίου της Φ.Ε., της 23ης Αυγούστου 1896, όπου αναφέρεται επί τέλη της προς συζήτηση το θέμα «της ανοικοδομησέως Εξωτερικού Διδασκαλείου προ πολλού αποφασισθείσης» υπό του Διοικητικού Συμβουλίου, ένεκα της σαθρότητας του νυν εν χρήσει (οικίας Βούρου), καθώς και ότι «σχεδίου αυτού επί ολοκλήρου του επί της οδού Σταδίου προσώπου, προεκρήχθη εις διαγωνισμών και ενεκρίθη το υπό του κ. Troump εκπονηθέν, αφού πρώτων ανθεωρήθη και εμελετήθη υπό αρμοδίων προσώπων και μηχανικού».

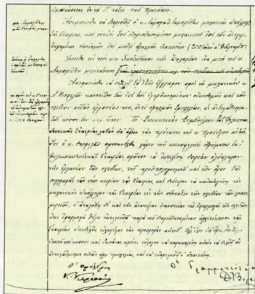
Κατά τη συζήτηση διατυπώθηκαν βασικά δύο προτάσεις μελών του Δ.Σ. ως προς το σχέδιο του Troump:

(α) Του Δ. Ζαχαρία, ο οποίος ανέφερε μεταξύ άλλων τα εξής: «Καθ' ην εποχὴν ἐπεξεργάσθη το σχέδιον τούτου, προσοχή ἰδίως ἐδόθη ὅπως συμπληρωθῶσιν αἱ ἀνάγκαι τοῦ εκπαιδευτηρίου, να ληφθῶσι δὲ ἐπ' οὐμῆ και αἰ υπάρχουσαι οἰκοδομαὶ τοῦ Τοιστείου, ὅπως συναρμολογηθῶσι και εἰ δυνατόν συντηρηθῶσιν ἐν μένῃ. Σήμερον

ο χώρος εἶναι πολὺτιμος πρὸς οἰκοδομὴν μαγαζιῶν ευρυχωρῶν, ἐκ τῶν ὁσίων ἡ Ἐταιρία θέλει περιορῆ σπουδαίον εἰσόδμη [...]. Και εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι το σχέδιον τούτου τοῦ Troump περιλαμβάνει και μαγαζία, μικρὰ ὅμως και ὀλιγὰ βραβή (6 1/2 μέτρων περίπου), ἐνῶ σήμερον ἡ ἀγορὰ ἐπιτίθει τα μεγάλα μετὰ καινού βάθους μαγαζία χρήσιμα εἰς ἀποθήκην ἐμπορευμάτων και πληρώνει δι' αὐτὰ υπέρτοκα ἐνοικία. Το μὲν ἐπομένως συμφέρον διὰ τὴν Ἐταιρίαν εἶναι να κατασκευασθῶσιν κατὰ τὸν ἀνάλωτο πρὸς τὴν πολυτιμότητα τῆς θέσεως, και προτείνει τὴν τροποποίησιν τοῦ σχεδίου εἰς τὸν τρόπον, ὥστε να δοθῆ βάθος εἰς αὐτὰ ἀναγκαίον να ικανοποιῆ τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις».

(β) Τῶν Ι. Ν. Μπότση και Ι. Δροσίνῃ, ἀπὸ τῶν ὁσίων οὐ πρώτος ἀνέφερε μετὰ ἄλλων τα εξής: «Ὁ σκοπὸς τῶν μαγαζιῶν κατὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου ἐλήφθη και τότε ὑπ' ὄψιν, διὰ τούτου και ἰκανὰ μαγαζία διατίθενται ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Troump, το δε βάθος περιορισθέν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Εκπαιδευτηρίου δὲν ἴητο δυνατόν να ἐκταθῆ ἔνεκα τῶν περιορισμένου χώρου. Ἄλλως τε οὐτε εἶναι μικρὰ τα σχεδιασθέντα, ἀλλὰ χρήσιμα και ἐπιτόκριμα διὰ γραφεία, ἀδαιματοπωλεία και τῶν αὐτῶν καταστήματα, μὴ ἔχοντα ἀνάγκην χώρου εἰς το βάθος, ἐνοικιαζόμενα δε πολὺ ευκολώτερον [...]. Το σχέδιον τοῦ Troump εἶναι λεπτομερέστατον, ἐμελετήθη ἐπιανελημμένως ὑπὸ ἀρμοδίων προσώπων, ὅπως ἐκπληροῖ πᾶσαν ἀνάγκην, σύμφωνα πρὸς τὸς κανόνας τῆς υγιεινῆς, και ἐγκριθέν ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύην ὡς τέλειον. Πᾶσα λοιπὸν τροποποίησις αὐτοῦ θέλει καταστρέψει τὴν ἀριμονίαν τοῦ συνόλου, και προσκρούουσα εἰς τὸς κανόνας τῆς υγιεινῆς θέλει δυσχερᾶσαι και τὴν ἐκπλήρωσιν πᾶσαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ εκπαιδευτηρίου».

Ὁ δεύτερος υποστήριξε μετὰ ἄλλων τα εξής: «Ἡ οἰκοδομὴ κατὰ νέον σχέδιον θέλει βαρύνει τὴν Ἐταιρίαν με μεγαλύτερας δαπάνας, εἰτε προσλάβει μείζονα ἔκτακτον ἐπὶ τῆς αἰχῆς, εἰτε μείνει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, διότι θέλει καταστρέψει ὀλοσχερῶς τὰς οἰκοδομὰς τοῦ Τοιστείου».

τσειο και του Νηπιαγωγείου, διά τας οποίας εδαπανήθησαν υπέρ τας 150 χιλιάδας δραχμών, και των οποίων φειδεται κατά μέγα μέρος το υπάρχον σχέδιον».

Ο Δ. Ζαχαρίας πρότεινε «να παρακληθῆ ο κ. Τρουμπ να διαγράψῃ νέον σχέδιον με βαθύτερα μαγαζεία ἔχων πλήρη ελευθερίαν, τουτέστι χωρὶς να φεισθῇ των υπάρχόντων οικοδομημάτων του Τοισπειο και Νηπιαγωγείου, ἀλλὰ να προσλάβῃ καὶ ἄλλων χώρων εκ τῆς αὐλῆς διά τας ἀνάγκας των σχολείων» και συγχρόνως «να γίνῃ προυπολογισμός τις ως ἐγγύστα ἐπὶ τῆ βάσει ἀπλότητος και ἀνευ πολυτελείας τῆς οικοδομῆς», μετὰ δε ἀπὸ ψηφοφορία. «ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο παραδεκτὴ κατὰ πλειοψηφίαν» (Πρακτ. 23.8.1896).

Τὴν κρίσιν αὕτη γιὰ τὴν τύχην των κτηρίων συνεδρίασθι ἀκολούθησε ἀλλῆ στις 28.9.1896 γιὰ τὴν ἐγκρίσιν τῆς ἐκτέλεσης των ἐργασιῶν, στα Πρακτικά τῆς οποίας διαβάζομε: «Ανεγνώσθη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρχιτέκτονος κ. Τρουμπ, πραγματευομένη περὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐν περιπτώσει μελέτης προϋπολογισμοῦ και νέου σχεδίου οικοδομῆς τοῦ Ἐξωτερικοῦ Διδασκαλείου, ἐπὶ νέου προγράμματος. Μετὰ νέαν συζήτησιν τοῦ Διοικητικῶν Συμβουλίου ἀπεφάσισε να ἐκτελεσθῆ το τετελεσμένον και ἐγκριμένον σχέδιον οικοδομῆς τοῦ Ἐξωτερικοῦ Διδασκαλείου, εὐρυνομένων ὅσον το δυνατόν των μαγαζίων και τοῦ διαδρόμου, και ἀφαιρουμένων των περιττῶν πολυτελειῶν. Τὴν ἐφαρμογὴν ταύτην τοῦ σχεδίου θέλει ἐκτελέσει και ἐπισταθῆσι ὑπὸ εὐθύνην τοῦ ο συντάξας αὐτό κ. Τρουμπ ἀναλαμβάνων δηλ. και ὑπὸ εὐθύνην τοῦ μετὰ τῆς ἐπιστάσις πάσας τας ἐργασίας, τὴν καταμέτρησην των ἐργων, τὴν ἐξακριβώσιν των προμηθειῶν, και τῆς ποιότητος των υλικῶν».

Ὁ Τρουμπ συμφώνησε «ὅπως ἀναδεχθῆ τὴν ἐπιπέταν και ἐπιστάσιν τῆς οικοδομῆς τοῦ Ἐξωτερικοῦ Διδασκαλείου λαμβάνων ὡς ἀμοιβὴν τρία και τέταρτον (3 1/4 τοῖς %) ἐπὶ των δαπανῶν τοῦ ὅλου ἔργου, ἐφαρμοζῶν το τετελεσμένον σχέδιον μετὰ των τροποποιήσεων και ὑπὸ τον ὄρον να ἐκπεσθῶσιν εκ τῆς ἀμοιβῆς ταύτης αἱ δύο χιλιάδες δραχμών, ἃς ἔλαβε προ ἐτών διά τὴν μελέτην

και σύνταξιν τοῦ σχεδίου τούτου», παρακάλεσε πρὶν ἀρχίσει το σχέδιον των τροποποιήσεων αὐτῶν «ὅπως τὸ δόθῃ προκαταβολῆ τουλάχιστον εκ πεντακοσίων δραχμών δι' ἀναγκαίας πινὰς δαπάνας» και ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν «προκειμένου να οικοδομηθῆ το ἤμισυ τοῦ ὅλου σχεδίου ἐπὶ του παρόντος [...] να ἔχη τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Διοικητικῶν Συμβουλίου, ὅτι αὐτὸς θέλει ἐφαρμῆσει και ἐπισκευάσει και το ἔτερον ἤμισυ, ὅταν τούτο ἀποφασισθῆ», το δε Συμβούλιον «ἀπεδέχθη τας πρώτας ταύτας με τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐγκρίσεως ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως» (Πρακτ. 5.10.1896).

Στὴ συνέχεια ο Τρουμπ «ὑπέβαλε τὴν συγκεφαλαίωσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Οικοδομῆς Ἐξωτερικοῦ Διδασκαλείου και των παραρτημάτων συμπεσομένου διά τὴν ὅλην οικοδομὴν εἰς δρ. 601.083 και λ. 3» (Πρακτ. 4.12.1896), και στις 26.12.1896 «προσκήλευσε [...] ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου [...] παρεκλήθη να χωρίσῃ τον προϋπολογισμὸν κατὰ τα προταθέντα [προϋπολογισμὸς διά το ἤμισυ τῆς οικοδομῆς, και ἔτερος διά τὸν μέχρι τοῦ Τοισπειο ἐπέκτασιν αὐτῆς], και να συντάξῃ τους ὄρους, ὅπως προκηρυχθῆ ἡ μειοδοτικὴ δημοπρασία» (Πρακτ. 26.12.1896).

Μετὰ παρέλευσιν μηνῶν, στα Πρακτικά τῆς 29ης Ἀπριλίου 1898 διαβάζομε ὅτι ο Τρουμπ με ἐπιστολὴν τοῦ ζήτησε «τὴν ἀμοιβὴν τοῦ διά τα σχέδια τοῦ ὀριστικοῦ καταστήματος τῆς Ἐταιρίας, εἰάν αὕτη πρόκειται να μὴ κατασκευασθῆ αὐτὰ προσεχῶς», ἐνῶ ἀπὸ τα Πρακτικά τῆς 15ης Ἰουλίου 1898 προκύπτει ὅτι ἡ ἀνεγέρσιν δεν εἶχε ἀκόμη ἀποφασισθῆ. Συγκεκριμένα ἀναφέρεται: «Ὁ κ. Τρουμπ ἀπεδέχθη να λάβῃ πρὸς ἐξόφλησιν τῆς ἐργασίας τοῦ διά τα γενομένα παρ' αὐτοῦ σχεδιαγραφήματα τῆς μελετωμένης να κτισθῆ νέας οικοδομῆς ἐπὶ τῆς οδοῦ Σταδίου, δραχμῶν 1.500, ἤτοι μετὰ των ληφθεισῶν ἤδη παρ' αὐτοῦ δραχμῶν 2.500 το ὅλον δραχ. 4.000, ὑπὸ τον ὄρον ἵνα ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου και ἡ ἐπιστάσις τῆς οικοδομῆς, ὁπότεν ἤθελεν ἀποφασισθῆ ἡ ἀνεγέρσιν αὐτῆς, ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν [...]». Το Συμβούλιον ἀποφασίζει: α) να δοθῶσιν εἰς τον κ. Τρουμπ αἱ 1.500 δραχμαὶ πρὸς πλήρη

4. Το αρχικό κτήριο του Αρασκείου στα 1890 (Κ. Μπιρς, *Αι Αθήναι*, σ. 139).

5. Το Νέα Κτήρια, στη συμβολή των οδών Σταβίου και Αρσάκη Φωτ. Ν. Θανάουλος.

εξόφλησαν αυτού, αφού παραδώσει ούτως πάντα τα κατά καιρούς γεγόμενα υπ' αυτού σχεδιαγράμματα ταύτα, και δηλώσει ότι ουδεμίαν άλλην έχει απαιτήσιν παρά της Εταιρίας και β) ν' ανατεθή εις αυτόν η εφαρμογή του σχεδίου και η επιστάσια επί της εν λόγω οικοδομής».

Η μη αναφορά των Πρακτικών των επόμενων ετών στην παραπάνω μελέτη οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η όλη υπόθεση δεν είχε συνέχεια. Εν πάση όμως περιπτώσει, το παραπάνω ιστορικό μας παρέχει δύο σημαντικές πληροφορίες: (α) ότι η αρχική απόφαση της Φ.Ε. ήταν η ανοικοδόμηση Εξωτερικού Διδασκαλείου, λόγω της όχι καλής κατάστασης της μέχρι τότε χρησιμοποιούμενης για το σκοπό αυτό Οικίας Σ. Βούρου, και (β) ότι ο αρχιτέκτων στον οποίο ανατέθηκε η μελέτη, αλλά και η επίβλεψη του νέου οικοδομήματος, ήταν ο Eugène Troump, δημοφιλής σειράς αθηναϊκών κτηρίων, όπως προαναφέραμε.

Το κτήριο των Προσωρινών Διδακτηρίων σε σχέδια Κ. Μαρούδη

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι εν τω μεταξύ, ενόψει της ανέγερσης της νέας οικοδομής και προκειμένου να αποφευχθεί η εννοίκηση άλλων κτηρίων, επιστημάνθηκε η ανάγκη επισκευής της οικίας Ν. Βάμβα, στη γωνία των οδών Αρσάκη και Πανεπιστημίου και η επέκτασή της με αίθουσες διδασκαλίας, ανατέθηκε δε «εις τον μηχανικόν Κ. Μαρούδην να συντάξη τα σχέδια και τον προϋπολογισμόν της δαπάνης» (Πρακτ. 28.3.1898). Στη συνέχεια ο τελευταίος προσήλθε και παρουσίασε «το σχέδιον της οικοδομής των προσωρινών διδακτηρίων [...] καθώς και τους προϋπολογισμούς της δαπάνης» και το Συμβούλιο ενέκρινε το σχέδιο με μικρές τροποποιήσεις (Πρακτ. 15.4.1898), στις δε 25.4.1898 ανέθεσε στον εργολάβο Π. Απαλοδήμα την ανέγερση των Προσωρινών Διδακτηρίων (Πρακτ. 29.4.1898). Τέλος, από τα Πρακτικά της 4ης Νοεμβρίου του ίδιου έτους πληροφορούμεθα ότι αποφασίστηκε «να πληρωθούν εις τον κ. Κωνσταντίνον Μαρούδην, Μηχανικόν, διά το υπ' αυτού εκπονηθέν σχέδιον των νέων προσωρινών σχολείων, και την εφαρμογήν αυτού και επιστάσιν, προς δε και δι' άλλας εργασίας παρασχεθείσας υπ' αυτού κατά τας διαφόρους επιδιορθώσεις του Αρσακείου, δραχμιαί επιτακταίαι πενήνκοντα, εκφρασθή δε αυτού η ευαρέσκεια του Συμβουλίου».

Το σχέδιο του Α. Θεοφίλου για τα Νέα Κτήρια

Ο Αναστάσιος Θεοφίλος καταγόταν από τα Ιωάννινα. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1827. Αποφοίτησε από το τότε Στρατιωτικό Σχολείο των Ευελπίδων ως αξιωματικός του Μηχανικού το 1853 και συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Γαλλία, στη Στρατιωτική Σχολή Saint-Cyr. Αποστρέφθηκε ως ταγματάρχης το 1878 και διορίστηκε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους διευθυντής του Πολυτεχνείου, όπου διδάξε την αρχιτεκτονική το 1883. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως διευθυντή, υπήρξε ο ίδιος εισηγητής της μεταρρύθμισης των τεχνικών σχολών (1887), με την ίδρυση του Πρακτικού Λυκείου, του Σχολείου των

Βιομηχάνων Τεχνών και της μέσης Σχολής Εργολογών, Γεωμετρικών και Μηχανουργών. Παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1901, έτος κατά το οποίο απεβίωσε στην Αθήνα. Έγραψε στρατιωτικές πραγματείες, που δημοσιεύτηκαν στη *Στρατιωτική Εφημερίδα*. Έργα του υπήρξαν μεταξύ άλλων: τα Μέγαρα Ι. Ρικάρη (1870), Ι. Β. Σεπτιέρη (π. 1880-84) και Α. Σούτσου (1885), ενώ συμμετέχε ως επιβλέπων στην ανέγερση του Πανεπιστημίου (αρχές δεκαετίας 1860) και (σύμφωνα με την κρατούσα σήμερα άποψη) του νοσοκομείου Ευαγγελισμού (1881-84).

Σε ό,τι αφορά τα Νέα Κτήρια του Αρσακείου, στα Πρακτικά έκτακτης συνεδρίασης του Δ.Σ. της Φ.Ε. με ημερομηνία 28.8.1899, αναφέρονται τα εξής σημαντικά ιστορικά στοιχεία, ως προς τη νέα τροπή της όλης υπόθεσης της ανέγερσής τους, σε σχέση με τη μέχρι προ ολίγων μηνών ακολουθούμενη πορεία: «Ο κ. Πρόεδρος ανακινώντας μελέτην αυτού περί των αποτελεσμάτων των εισπράξεων των τελευταίων ενέα ετών, εξ ων προκύπτει κατά μέσον όρον επίσηον έλλειμμα εκ δραχμών 24.000 όπερ εκαλύπτετο κατά το πλείστον εκ της επιχορηγήσεως της Κυβερνήσεως και εν μέρει εκ των κληροδοτημάτων. Επειδή δε και η επιχορήγησις της Κυβερνήσεως και τα κληροδοτήματα δεν είναι ασφαλείς πόροι, αποφασίζεται να ληφθή μέριμνα όπως καταστή η Εταιρία αυτάρκης, τούτο δε δύναται να επιτευχθή διά της χρησιμοποίησεως του υπάρχοντος χώρου προς οικοδόμην νέων κτηρίων διδακτικών και εμπορικών καταστημάτων. Προς τούτο παρεκλήθη ο κ. Πρόεδρος να συνεννοηθή μετά του κ. Θεοφίλου προς μελέτην του καταλλήλου σχεδίου». Στη συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1899 αναφέρεται η ανάθεση «εις Επιτροπήν [...] να μελετήση το γεγόμενον υπό του κ. Θεοφίλου σχέδιον των νέων οικοδομών», ε' αυτήν της 9ης Οκτωβρίου σημειώνεται ότι «εξετάζεται το καταρτισθέν υπό του κ. Θεοφίλου σχέδιον των νέων οικοδομών και εξουσιοδοτείται υπό του Συμβουλίου ο κ. Πρόεδρος να παρακαλέση τον κ. Θεοφίλον, ίνα συντάξη τον Προϋπολογισμόν των κτηρίων τούτων και προτείνη ποίαν αμοιβήν ζητεί

προς εκτέλεση του σχεδίου της οικοδομής» και στη συνεδρίαση της 11ης του ιδίου μηνός ο πρόεδρος του Συμβουλίου ανηγγελε –ότι συνεφώνησε μετά του κ. Θεοφίλα να συντάξει ούτος τον προϋπολογισμό των μελλόντων να οικοδομηθώσι κτηρίων και να διευθύνη την εκτέλεση του σχεδίου αντί αμοιβής εκ δρχ. 3.000, ασαφίσποτε και αν επιφέρει το Συμβούλιον μερικά ή ριζικά επί του σχεδίου τροποποιήσεις».

Μετά τετράμηνο αποφασίστηκε «να προσηλυθῆ μηχανικός επιστήμων όπως επιστάτησι εις την εφαρμογήν του σχεδίου των οικοδομῶν υπό την ανωτέραν εποπτείαν του κ. Θεοφίλα» (Πρακτ. 26.12.1899) και στις 19.1.1900 αποφασίστηκε «να διορισθῆ ο κ. Λάμπρος Λαμπριδῆς μηχανικός υπάλληλος της Εταιρίας, και βοηθός του διορισθησομένου μηχανικού επί των ανεγερθησομένων οικοδομῶν ἐπί μισθῷ δραχμῶν διακοσίων» και να σταλεί ἔγγραφο προς τον Θεοφίλα, στο οποίο αναφερόταν ὅτι το Δ.Σ. ἀφού ἔλαβε υπόψη εἰ «ο κ. Θεοφίλας προσηγήθη χάριν του κοινωφελούς ιδρύματος της Φιλεκπαιδευτικῆς Εταιρίας, πρῶτον να εκτελέσῃ δωρεάν ολόκληρον την εργασίαν των σχεδίων, του προϋπολογισμού και τα των ὁρῶν της συγγραφῆς των νέων κτηρίων της Εταιρίας, και δεύτερον να καθοδηγήσῃ τον μηχανικόν υπάλληλον της Εταιρίας εἰς την συντάξιν των σχεδίων των λεπτομερειῶν, ὡ ἀναλήβῃ δε και την ανωτέραν εποπτείαν της ἐφαρμογῆς των σχεδίων, ἥτις ἐφαρμογὴ θέλει εκτελεσθῆ παρά του διορισθησομένου ἀρχιτέκτονος της Εταιρίας, ἀπεδέχῃ ευχαριστίας τῆν προσφοράν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχον τῷ ὄψει ὅτι θέλει υποστή και κόπους και δαπάνας κρίνει εὐλόγων να παρακαλέσῃ αὐτόν να δεχθῆ ὡς ἀντιπαθίσταμα αὐτῶν δρχ. τρισχίλιας και να εὐαρεστηθῆ ὅ ἁπαντήσῃ» (19.1.1900).

Ὁ Θεοφίλας στις 3.2.1900 ἀποδέχθηκε τὰ παραπάνω (Πρακτ. 12.2.1900), στη συνέχεια δε «πέβαλε διὰ του κ. Λαμπριδῆ τους ὁρους των συμφωνιών ἐκάστου εἴδους ἐργολαβίας ἐπὶ του ανεγερθησομένου κτηρίου της Φιλεκπαιδευτικῆς Εταιρίας, οἷτινες ὁροι ἐκρίθησαν ἀνεπαρκεῖς, και παρεκλήθη να συντάξῃ λεπτομερεῖς ὁρους συμφωνιών μετὰ των σχεδιαγραμμάτων αὐτῶν, ὡστε να δύναται να εκτελέσῃ τὰ διάφορα μέρη της οικοδομῆς εἰς μειοδοτικὴν δημοπρασίαν» (Πρακτ. 5.4.1900).

Η ανυσεισφορά άλλων αρχιτεκτόνων στη μελέτη και την επίβλεψη των Νέων Κτηρίων. Η κατεδάφιση του Τοιστείου μεγάρου και των άλλων κτηρίων ἐπὶ της οδοῦ Σταδίου

Στα Πρακτικά της 12ης Ἀπριλίου 1900 διαβάζουμε τὰ ἐξής: «Γενομένης συζήτησεως περὶ ἐκλογῆς ἀρχιτεκτόνων διὰ την εκτέλεση του σχεδίου της οικοδομῆς ἐξελέγησαν μετὰ των προταθέντων πρῶτος ο κ. Ν. Μπαλάνος και δεύτερος ο κ. Μαρουδῆς, ὡστε ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἤθελαν ἀποδεχθῆ ο κ. Μπαλάνος τὰς υποχρεώσεις, τὰς οποίας το Συμβούλιον ἐπιβάλλει αὐτῷ, θα προταθῆ ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τον κ. Μαρουδῆν. Ἀν δε και οὗτος ἤθελαν ἀρνηθῆ, τότε το Συμβούλιον θέλει προβῆ εἰς την ἐκλογὴν ἄλλου. Αἱ υποχρεώσεις του ἀρχιτεκτόνων εἶναι αἱ ἐξής: Ὁ ἀρχιτέκτων θα συμπληρώσῃ τὰ σχέδια και τὰς λεπτομερείας αὐ-

6. Τα Νέα Κτήρια, στη συμβολὴ των οδῶν Πανεπιστημίου και Ἀρόστης. Φωτ. Ν. Θανάσουλκ.

τών τὰς ἀναγκαίας εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐν γένει τῆς μειοδοσίας, θα διευθύνῃ την εκτέλεσιν των ἐργῶν και ἐν γένει θα ἐνεργῆ παν ὅ,τι ἀπαιτεῖται προς την τεχνικὴν και την τελειοτέραν και οικονομικωτέραν εκτέλεσιν των ἐργῶν, συμμορφούμενος με πάσαν σχετικὴν ἀπόφασιν του Συμβουλίου. Κατὰ την εκτέλεσιν δε των καθήκοντων του θέλει λαμβάνει, ὡς ἀπαιτεῖται ἀνάγκη, και την γνώμην του κ. Θεοφίλα ὡς τεχνικοῦ Συμβουλίου. Ὁ ἀρχιτέκτων θέλει βοηθηθῆ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ παρά του τεχνικοῦ υπαλλήλου της Εταιρίας κ. Λάμπρου Λαμπριδῆ. Ἡ ἀμοιβὴ του ἀρχιτέκτονος ὀρίζεται εἰς δραχμὰς τριακοσίας (300) κατὰ μῆνα». Μετὰ μία ἐβδομάδα ἀνακοινώθηκε στο Συμβούλιο ὅτι ο ἀρχιτέκτων και γνωστὸς ἀνασπλητῆς της Ἀκρόπολης, Νικόλαος Μπαλάνας ἀποδέχθηκε τους ὁρους και ἐγκρίθη ο διορισμός του (Πρακτ. 19.4.1900).

Στις 26 Ἀπριλίου ο Μπαλάνος «ἀνεκοίνωσε τον τύπον, καθ' ὃν γενήσεται ἡ διακήρυξις της πλειοδοσίας προς κατεδάφιαν των ἐπὶ της οδοῦ Σταδίου κτηρίων, το δε Συμβούλιον ἐγκρίναν αὐτὴν ἀσφαδίσση τῆν δημοσίευσιν» (Πρακτ. 26.4.1900) και τον Ιούλιον «ὑπεγράφη μετὰ του ἀναλαβόντος την κατεδάφιαν των οικοδομῶν της Φιλεκπαιδευτικῆς Εταιρίας ἐργολάβου Παντελῆ Χαντουμάκη το προσήκον Συμβούλιον» (Πρακτ. 7.6.1900) και ἄρχισε «ἡ κατεδάφις των κτηρίων της Εταιρίας εἰς την οδὸν Σταδίου» (Πρακτ. 21.6.1900).

Στο σημεῖο αὐτὸ σημειώνεται ἡ ἀναφορὰ στα Πρακτικά της 19ης Νοεμβρίου 1900, σε γνωμοδότηση για το σχέδιο των κτηρίων, που ζητήθηκε ἀπὸ τον Γερμανὸν Δέρπφελδ (προφανῶς πρόκειται για τον γνωστὸ γερμανὸ ἀρχιτέκτονα και ἀρχαιολόγο της εποχῆς Wilhelm Dörpfeld), ο οποίος ἀπάντησε ὅτι «το μεν σχέδιον εὐρίσκει καλόν, ἀλλὰ φρονεῖ, ὅτι ο καταλιπούμενος χώρος δι' αὐτὴν δὲν εἶναι ἐπαρκῆς διὰ τον ἀριθμὸν των μαθητῶν των σχολείων της Εταιρίας», κατὰ τὴν σχετικὴ δε συζήτησιν «ἐπὶ του ζητήματος της ἐκτάσεως της αὐλῆς και περὶ των σχεδίων των τε συναχθέντων καθ' ὑπόδειξιν του Συμβουλίου παρά του κ. Θεοφίλα και του ἐπίσης κατ' ἀπόφα-

σιν του Συμβουλίου τροποποιηθέντος παρά του κ. Μπαλάνου», αποφασίστηκε να εξεταστεί από επιτροπή ιατρών το περιορισμένο του χώρου σε σχέση με το ενδεχόμενο βλάβης της υγείας των μαθητριών (Πρακτ. 19.11.1900). Το όλο θέμα οδήγησε στη σκέψη της αναλήρωσης της έλλειψης ικανού περιβάλλοντος με δώμα «480 και πλεόνων έπι, αν δυνηθή, τετραγωνικών μέτρων εμβαδού, επί της ανατολικομεσημβρινής πλευράς των σχολείων εκτεινομένου, όπως χρησιμοση του τόπου προς έξοδον των μαθητριών, κατά τα βραχεία διαλείμματα» (Πρακτ. 10.12.1900).

Εν τω μεταξύ, ο Μπαλάνος συνεργάστηκε με τον αρχιτέκτονα Νικόλαο Δημάδη, όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της 10ης Δεκεμβρίου 1900, όπου αναφέρεται ότι «εξηγήσθησαν λεπτομερώς υπό του Διοικητικού Συμβουλίου αι νέαι τροποποιήσεις, ας επήνεγον επί των σχεδίων της οικοδομής οι αρχιτέκτονες της Εταιρίας Κοι Κοι Ν. Μπαλάνος και Ν. Δημάδης, εξών, μετά μακράν συζήτησιν επί των κυριωτέρων σημείων και μετά διαφόρους προσαφαιρέσεις, το Συμβούλιον παρεδέχθη ομοθυμωσ το οριστικόν σχέδιον των νέων κτιρίων, το εξασφαλίζον έκτασιν δώμιον εν συνόλω 900 τετραγωνικών μέτρων περίπου διά τα Εξωτερικά Σχολεία, και κτήπου 1.100 τετραγωνικών μέτρων μετά του κτισθέντος περίπου διά το εσωτερικόν [σχολείον]». Στις 17 Δεκεμβρίου οι δύο αρχιτέκτονες «υποβάλλουσι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των επί των γενομένων παρατηρήσεων επί των σχεδίων αυτών [...]». Το Συμβούλιον αποδέχθη τας γενομένας τροποποιήσεις και τας εκτεθείσας γνώμας ας προς την στερεότητα, οικονομίαν και την αρχιτεκτονικήν διάκασμιν της προσέφεμας, αναθέτει αυτοίς να συνέλθωσι και να συντάξωσιν επί τη βάσει τούτων τελειωτικόν προϋπολογισμόν» (Πρακτ. 17.12.1900).

Τέλος, στα Πρακτικά της 10ης Φεβρουαρίου 1901, και ενώ εν τω μεταξύ απεισώσε ο Θεοφίλας, διαβάσθησ το εξής σημαντικότατο απόσπασμα που συνοψίζει το ρόλο των προαναφερθέντων μηχανικών στην όλη διαδικασία:

«Το κατ' απόφασιν και υποδέχων του Διοικητικού Συμβουλίου γεγόμενον σχέδιον των νέων κτιρίων της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρίας υπό του μακαρίτου Θεοφίλου, τροποποιηθέν υπό του Μηχανικού κ. Μπαλάνου, τροπορυθμίσε και συνετέλεσε ο αρχιτέκτων κ. Δημάδης, μετά την γνώμη της ιατρικής επιτροπής και του κ. Δερίφιλλου. Το σχέδιον τούτο αποδέχθησ το Διοικητικόν Συμβούλιον ως και τους υποβληθέντας υπό του αυτού αρχιτέκτονος προϋπολογισμούς, έκρινε, συναινούντων του κ. Μπαλάνου και του κ. Δημάδου, ν' αναθέσ επί του δευτέρου την εκτέλεσιν του επί αμοιβή δραχ. 300 κατά μήνα, εξ ές τον κ. Μπαλάνου ανθέκησ την εποπτεία της εκτελέσεως διορίσαν αυτόν μηχανικόν Σύμβουλον του Διοικητικού Συμβουλίου, επί αμοιβή δραχ. 200 κατά μήνα. Κατά συνέπειαν ο μεν κ. Δημάδης θέλει εκτελέσσει το σχέδιον συντάσων πάσας τας απαιτουμένας λεπτομερείας, επιβλέπων εις την εφαρμογήν αυτών παρά των εργολάβων, επιμελούμενος την ακριβή τήρησιν των όρων των μετά των εργολάβων συμβάσεων, εξετάζων τα πατός είδους υλικά τα χρησιμοποιηθήσόμενα εις την καθόλου οικοδομήν και φροντίζων εν γένει περι παντός αφορούντων εις την ακριβή εκτέλε-

σιν των έργων, ο δε κ. Μπαλάνος θα λαμβάνη γνώσιν και θα επιβλέπη τα υλικά, την εργασία, και εν γένει πάντα τα αφορώντα την εκτέλεσιν των όρων των εργολάβων, θα αναφέρη δε έκαστοε εις το Διοικητικόν Συμβούλιον επί της ειδικής του Συμβουλίου επί των κτιρίων Έπιτροπήν πάσαν αυτού παρατήρησιν επί πάντων τούτων».

Το έργο εκτέθηκε σε μειοδικική δημοπρασία, με αποτέλεσμα «την κατακύρωσιν της εργολαβίας των νέων κτιρίων εις τον κ. Δημητρώφκην» (Πρακτ. 20.3.1901). Σημειώνεται ακόμη ότι «η Έπιτροπή επί των κτιρίων κρίνασ τας υποβληθείσας παρά διαφόρων εμπόρων και παραγγελοδόχων προτάσεις περί προμηθείας του αναγκαίουσ εις τα νέα οικοδομήματα της Εταιρίας σιδήρου, απέληξεσ εις οριστικά συμφωνίας μετά των κυρίων Βλαχάκη, Πετροπούλου και Σας, αναδεχθέντων την προμήθειαν απάντων των αναγκαίουτων, ως ειρήσται, τη Εταιρία σιδηρών δοκών επί τιμή 36 εκατοστών της δραχμής κατ' όκάν εκ των εν Γερμανία καταστημάτων Steffens und Nölle» (18.4.1901).

Η θεμελίωση των Νέων Κτιρίων

Στα Πρακτικά της 18ης Απριλίου 1901 διαβάσθησ σχετικά με τη θεμελίωση των Νέων Κτιρίων: «ενεκριθή [...] το καταθέν σχέδιον του επί μεμβρήσει δι' αρχαίων Ελληνικών γραμμάτων γραφόμενου επιγραμμάτος, το οποίον κατά τα ειωθότα εντός υελίνου σάλωνος καλώσ εσφραγισμένον θέλει τεθή υπό τον θεμελίον λίθον. Το επιγράμμα τούτο έχει ούτως:

Επί Βασιλείας Γεωργίου του Α'

Η Α. Μ. η Βασιλίσα Όλγα προστάτις της εν Αθήναις Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρίας έβητο τον δε τον θεμελίον λίθον των οικοδομημάτων αυτών προδεδειμένον του Διοικητικού Συμβουλίου του Κωνσταντίνου Καραπάνου τη 26 Απριλίου 1901».

Eugène Troump, Anastassios Theophilas and the Arskealon New Buildings (1896-1901)

N. Thanopoulos

A series of data from the period 1896-1901 concerning the erection of the Arskealon New Buildings have resulted from the research carried out by the author of this article in the framework of his Ph. D. Dissertation entitled 'The Athenian Monumental Edifices of the Nineteenth and Early Twentieth Century: Investigation of Construction and Static Methodology' (1834-1901). In brief, the initial decision of the Philikepaideutiki Society Board was the Vouros mansion and parts of the Toitsesion School and the Kindergarten edifice on Stadiou Street to be pulled down in order the Exoterikon Didaskaleion to be erected there, after the architectural plans by Eugène Troump, a project that, however, was never realized. In 1899 the military architect Anastassios Theophilas was entrusted to design the so-called Arskealon New Buildings and in 1900 the Toitsesion School and the neighboring buildings were demolished. On 26 April 1901 the foundations of the New Buildings were laid according to Theophilas' designs, as they were modified by the supervisors of the project Nikolaos Balanos and Nikolaos Demadis and the expert suggestions of Wilhelm Doerpfeld.

This article presents in detail the elements composing the crucial period of five years that was very important for the architectural and building development of Arskealon.

Βιβλιογραφία

Πρακτικά Συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας, Αθήνα 1896-1901.

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν., «Τα αθηνάικα μηχανικά κτήρια του 19ου α. και των αρχών του 20ού α. με διερεύνηση της κατασκευαστικής και στατικής μεθοδολογίας (1834-1916)», υπό έκδοσιν διδακτορική διατριβή εγκριθήσ από το Ε.Μ.Π., Αθήνα 2004.

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, Α. «Φιλεκαπαιδευτική Εταιρεία», τ. 23, σ. 926-927.

ΜΠΡΙΖΗΣ Κ., Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20όν αιώνα, Μέλισσα, Αθήνα 1966, σ.138-139.

- Ιστορία του Εθνικού Μετασώβου Πολυτεχνείου, Αθήνα 1957, σ. 515-516.
ΦΙΛΕΚΑΠΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ (έκδ.), Η εν Αθήναις Φιλεκαπαιδευτική Εταιρεία. Αρχαία - Τοιςσαι σχολεία, Αθήνα 1996.